

Thema 6

Koloniale cultuur

Tekst 26-29

Koloniale cultuur

TE BESTUDEREN MATERIAAL

- hoofdstuk 5 van het handboek
- teksten in de reader bij thema 6
- materiaal op de cursussite.

LEERDOELEN

Na bestudering van thema 6

- kunt u de betekenis van de koloniën in de Lage Landen rond 1900 op cultureel en sociaal gebied beschrijven
- kunt u de invloed van de koloniën op cultureel en sociaal-politieke gebied in een groter, Europees, verband verklaren
- hebt u kennisgemaakt met hedendaags wetenschappelijk postkoloniaal denken
- hebt u enige ervaring opgedaan met het analyseren van wetenschappelijke literatuur en bronnen.

INLEIDING

Zonder koloniën stelde geen enkel zichzelf respecterend westers land rond 1900 iets voor. Dankzij de koloniën telde een land mee in de wereld, profiteerde het van de opbrengsten van de gewassen en producten in de veroverde gebieden en dwongen kleine naties als Nederland een rol op het wereldtoneel af. Sinds kort zijn historici ervan overtuigd dat het kolonialisme niet enkel eenrichtingsverkeer was: de overzeese gebieden beïnvloedden het moederland eveneens. Dit contact gaf aanleiding tot nieuwe kunstvormen, zorgde voor politieke verschuivingen en veranderde langzaam maar zeker het zelfbeeld van de Europeanen. Dergelijke ontwikkelingen laten het spanningsveld zien tussen de positieve en de negatieve kanten van de Europese koloniale onderneming.

Het Belgische kolonialisme is een sprekend voorbeeld. Koning Leopold II van België beschouwde 'zijn' Congo-Vrijstaat als een privéonderneming die zo veel mogelijk winst moest maken. Hij voerde een waar schrikbewind dat miljoenen lokale mannen, vrouwen en kinderen het leven kostte. Dit was compleet in tegenspraak met, zoals Philipp Blom dat verwoordt in hoofdstuk 5, 'de Europese pretentie van moreel leiderschap en bijbehorende zendingsdrang om de wereld te koloniseren'. Grote verontwaardiging hierover beheerste Europa. Toen na 1908 het Belgische parlement het beheer van Congo overnam van de koning, werd dat volgens Tom Verschaffel gepresenteerd als 'weldadig' en 'beschavend'. Hij noemt het zelfs een 'glorierijk moment' in de nationale geschiedenis.

Terwijl Philipp Blom stelt dat koloniën het zelfbeeld van grote koloniale machten bepaalden, laat Tom Verschaffel zien hoe moeilijk het in bijvoorbeeld dit geval was om deze kolonie in het reeds bestaande Belgi-

sche zelfbeeld te schuiven. Wat dat betreft was Congo te laat een nationale kolonie geworden om probleemloos opgenomen te worden in de laatnegentiende eeuwse nationalistische retoriek van een natiestaat met koloniale bezittingen (een koloniaal rijk). Congo nam, zo stelt Verschaffel in ieder geval, een afzonderlijke en marginale positie in België in.

De Nederlandse kolonie Nederlands-Indië, het huidige Indonesië, was een ander verhaal. Het bezit van deze kolonie en de presentatie van Nederland als 'Empire' bepaalden Nederlands positie op het Europese toneel. Althans, dat wilden Nederland en de Nederlandse politiek graag geloven.

Waar Philipp Blom de invloed van de Britse koloniën op het moederland ter discussie stelt, geven Susan Legêne en Pamela Pattynama concrete voorbeelden van de aanwezigheid van het koloniale in het Nederlandse culturele leven. De literatuur en schilderkunst in Nederland werden beïnvloed door het leven in en de culturen van de kolonie: Jan Toorops schilderijen laten niet alleen zien hoe hij beïnvloed werd door moderne westerse stromingen als het symbolisme, maar ook hoezeer hij schatplichtig was aan Nederlands-Indië en lokale culturen. In Louis Couperus' meesterwerk *De stille kracht* herkennen we moderne westerse thema's als bedreigde mannelijkheid, de dreiging van de vrouw en 'verweking', maar ook typisch koloniale kwesties als de angst voor de Ander, interraciale seksualiteit en het 'afglijden' zoals Pamela Pattynama ons haarfijn laat zien. Hoe kon men deze thema's rijmen met het heersende zelfbeeld van Nederland? Twee narratieven domineren dit verhaal over de kolonie: trots op het glorierijke verleden ('daar werd wat groots verricht!') en gevoelens van schaamte en schuld; narratieven die tot op de dag van vandaag het debat over de Nederlandse kolonie in de Oost overheersen. Wat dat betreft is het koloniale verleden weliswaar al meer dan vijftig jaar verleden tijd (hoewel we Suriname natuurlijk niet moeten vergeten als Nederlandse kolonie, en dat land werd pas in 1975 onafhankelijk), de gevolgen voelen we op cultureel en sociaal gebied nog steeds.

Kolonie en moederland lijken, kortom, op diverse fronten onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze wederzijdse beïnvloeding wordt echter door de huidige oriëntatie op de eigen natiestaat tegenwoordig nog maar weinig herkend. Historici verschillen tevens met elkaar van mening over de mate van invloed over en weer. In de hiernavolgende artikelen maakt u kennis met de belangrijkste koloniën van de Lage Landen en de sociaal-culturele relatie en betekenis die Congo en Nederlands-Indië hadden met en voor België en Nederland op het vlak van de sociaal-culturele geschiedenis, kunstgeschiedenis en letterkunde.